

III. DYNAMIKA

9. ODWROTNE I PROSTE ZADANIE DYNAMIKI PUNKTU

- a. Do odwrotnego zadania dynamiki odnoszą się zadania, w których znając masę punktu materialnego i jego równania ruchu należy wyznaczyć wartość i kierunek wypadkowej sił działających na punkt materialny. Rozwiązanie tego zagadnienia sprowadza się do wyznaczenia przyspieszenia poprzez różniczkowanie względem czasu, równań ruchu punktu. Jeżeli ruch punktu jest opisany wektorem promieniem wodzącym $\vec{r} = \vec{r}(t)$ to $\vec{a} = \ddot{\vec{r}}$. Wówczas wg. drugiego prawa Newtona jest:

$$\vec{W} = m \vec{a} = m \ddot{\vec{r}} \quad (9.1)$$

Jeżeli ruch punktu opisany jest równaniami skończonymi ruchu: $x = x(t)$, $y = y(t)$, $z = z(t)$, to rzuty wypadkowej $\vec{W}$ wszystkich sił działających na punkt, jej wartość i kierunek wyznaczamy ze wzorów

$$\left. \begin{aligned} W_x &= m \ddot{x}, \quad W_y = m \ddot{y}, \quad W_z = m \ddot{z}, \quad W = \sqrt{W_x^2 + W_y^2 + W_z^2} \\ \cos(\vec{W}, \vec{i}) &= \frac{W_x}{W}, \quad \cos(\vec{W}, \vec{j}) = \frac{W_y}{W}, \quad \cos(\vec{W}, \vec{k}) = \frac{W_z}{W} \end{aligned} \right\} \quad (9.2)$$

Jeżeli ruch punktu opisano sposobem naturalnym, to najpierw wyznacza się $v = \frac{ds}{dt}$, a następnie rzuty siły $\vec{W}$ na osie trójkątnego Freneta i w końcu wartość i kierunek wypadkowej:

$$\left. \begin{aligned} W_\tau &= m a_\tau = m \frac{dv}{dt}, \quad W_n = m a_n = m \frac{v^2}{\rho}, \quad W_b = 0 \\ W &= \sqrt{W_\tau^2 + W_n^2}, \quad \cos(\vec{W}, \vec{\tau}) = \frac{W_\tau}{W}, \quad \cos(\vec{W}, \vec{n}) = \frac{W_n}{W} \end{aligned} \right\} \quad (9.3)$$

Przykład 19

Mając dane równania ruchu punktu M o masie m w postaci $x = r \cos \omega t$, $y = r \sin \omega t$, znaleźć siłę wypadkową przyłożoną do punktu.

Rozwiązanie

Rugując czas t z równań ruchu znajdujemy równanie toru punktu M

$$x^2 + y^2 = r^2$$

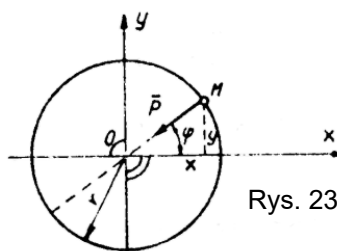
Torem punktu M jest okrąg o promieniu r (rys.23).

Rzuty przyspieszenia punktu na osie współrzędnych są równe

$$\ddot{x} = -r \omega^2 \cos \omega t$$

$$\ddot{y} = -r \omega^2 \sin \omega t$$

Rzuty siły wypadkowej wynoszą

$$W_x = m \ddot{x} = -m r \omega^2 \cos \omega t$$

$$W_y = m \ddot{y} = -m r \omega^2 \sin \omega t$$

Wartości siły $\bar{P}$ i jej kierunek obliczamy wg wzorów

$$W = \sqrt{W_x^2 + W_y^2} = m r \omega^2 \sqrt{\cos^2 \omega t + \sin^2 \omega t} = m r \omega^2$$

$$\cos(\bar{W}, \bar{i}) = \frac{W_x}{W} = -\cos \omega t = -\frac{x}{r} = -\cos \varphi$$

$$\cos(\bar{W}, \bar{j}) = \frac{W_y}{W} = -\sin \omega t = -\frac{y}{r} = -\sin \varphi$$

Kąty między siłą $\bar{W}$ a osiami współrzędnych są równe

$$(\bar{W}, \bar{i}) = 180^\circ - \varphi, \quad (\bar{W}, \bar{j}) = 90^\circ + \varphi$$

Siła $\bar{W}$ jest skierowana stale do początku układu współrzędnych

- b. W prostym zadaniu dynamiki znając siły działające na punkt materialny i jego masę a także położenie początkowe punktu i jego prędkość początkową, należy wyznaczyć równanie ruchu punktu.

Celem rozwiązania tego zadania należy w lewej części równań:

$$m \ddot{x} = \sum_{i=1}^n P_{ix}, \quad m \ddot{y} = \sum_{i=1}^n P_{iy}, \quad m \ddot{z} = \sum_{i=1}^n P_{iz} \quad (9.4)$$

$$m \frac{dv}{dt} = \sum_{i=1}^n P_{ir}, \quad m \frac{v^2}{\rho} = \sum_{i=1}^n P_{in}, \quad 0 = \sum_{i=1}^n P_{ib} \quad (9.5)$$

podstawić wartość masy m , a w prawej części równań sumy rzutów sił przyłożonych do punktu, następnie otrzymane równania dwukrotnie scałkować względem czasu. Zagadnienie to ma bardzo ważne znaczenie praktyczne i w ogólnym przypadku jest bardziej złożone niż zadanie odwrotne.

Podczas całkowania każdego z równań różniczkowych ruchu punktu otrzymujemy dwie stałe całkowania, a więc przy całkowaniu trzech równań różniczkowych ruchu punktu będziemy mieć sześć stałych całkowania. Stałe te wyznacza się z warunków początkowych ruchu. Niech w chwili początkowej $t = t_0$ będą znane współrzędne punktu i rzuty prędkości tego punktu na osie, to znaczy dla

$$\begin{aligned} t = t_0, \quad x = x_0, \quad y = y_0, \quad z = z_0 \\ \dot{x} = \dot{x}_0, \quad \dot{y} = \dot{y}_0, \quad \dot{z} = \dot{z}_0 \end{aligned} \quad (9.6)$$

Warunki początkowe (9.6) podstawiamy do równań będących ogólnymi rozwiązaniami równań różniczkowych ruchu punktu. Z równań tych wyznaczamy stałe całkowania $c_1, c_2, \dots, c_6$ w zależności od początkowych współrzędnych i rzutów prędkości początkowej. Podstawiając otrzymane wartości stałych całkowania do ogólnych rozwiązań równań różniczkowych ruchu punktu, otrzymamy równania ruchu punktu w postaci

$$\begin{aligned} x &= f_1(t, x_0, y_0, z_0, \dot{x}_0, \dot{y}_0, \dot{z}_0) \\ y &= f_2(t, x_0, y_0, z_0, \dot{x}_0, \dot{y}_0, \dot{z}_0) \\ z &= f_3(t, x_0, y_0, z_0, \dot{x}_0, \dot{y}_0, \dot{z}_0) \end{aligned} \quad (9.7)$$

Przykład 20

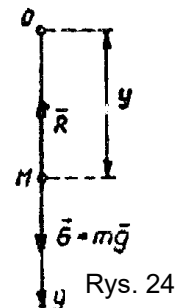
Rozpatrzmy ruch ciała spadającego pionowo w dół pod wpływem siły ciężkości w powietrzu stawiającym opór proporcjonalny do prędkości. Przyjmiemy, że ciało spada bez początkowej prędkości z punktu 0, przyjętego za początek osi współrzędnych. Oś y skierowana jest pionowo w dół (rys.24).

Rozwiązanie

Warunki początkowe i równanie ruchu mają postać dla

$$t = 0, \quad y = y_0 = 0, \quad v = v_y = \dot{y}_0 = 0$$

$$m\ddot{y} = mg - R$$

Rys. 24

Ponieważ równanie nasze dotyczy ciała spadającego, siła $\bar{R}$ skierowana jest przeciwnie do osi Oy , przy czym zgodnie z założeniem siła jest proporcjonalna do prędkości, więc $R = \alpha v$, gdzie α – współczynnik proporcjonalności. Podstawiając wyżej określoną wartość siły $\bar{R}$ do równania ruchu i uwzględniając jeszcze, że

$$\ddot{y} = \frac{dv}{dt}$$

po podzieleniu stronami tego równania przez masę m otrzymujemy

$$\frac{dv}{dt} = g - kv$$

gdzie: $k = \frac{\alpha}{m}$

Równanie to możemy scałkować po rozdzieleniu zmiennych. Po scałkowaniu i przyjęciu, że

$$v < \frac{g}{k}$$

$$\ln u = -kt + c_1$$

gdzie: $u = g - kv$

czyli:

$$\ln(g - kv) = -kt + c_1$$

Stałą całkowania c_1 znajdujemy z warunków początkowych. Dla $t = 0$, $y_0 = v_0 = 0$, $\ln g = c_1$

Podstawiając za $c_1 = \ln g$ otrzymamy

$$\ln(g - kv) = -kt + \ln g \quad \text{lub} \quad \ln\left(\frac{g - kv}{g}\right) = -kt$$

czyli

$$\frac{g - kv}{g} = e^{-kt} \quad \text{lub} \quad 1 - \frac{k}{g}v = e^{-kt}$$

skąd

$$v = \frac{g}{k} (1 - e^{-kt})$$

Przy $t \rightarrow \infty$, $e^{-kt} \rightarrow 0$, $v \rightarrow \frac{g}{k}$, tzn. prędkość spadania zdąża do prędkości granicznej

$$v_{gr} = \frac{g}{k}$$

Przy prędkości $v_{gr} = \frac{g}{k}$ siła oporu staje się równa sile ciężkości ciała, gdyż

$$R = mkv_{gr} = mk \frac{g}{k} = G$$

Równanie $v = \frac{g}{k} (1 - e^{-kt})$ można zapisać w postaci

$$v = \frac{dy}{dt} = \frac{g}{k} (1 - e^{-kt}) \quad \text{lub} \quad dy = \frac{g}{k} (1 - e^{-kt}) dt$$

Całkując otrzymamy równanie masy

$$y = \frac{g}{k} t + \frac{g}{k^2} e^{-kt} + c_2$$

Ponieważ dla $t = 0$, $y_0 = 0$ więc stała całkowania c_2 wynosi

$$c_2 = -\frac{g}{k^2}$$

a zatem

$$y = \frac{g}{k} t - \frac{g}{k^2} (1 - e^{-kt})$$

9.1. Odwrotne zadanie dynamiki punktu

1. Punkt materialny o masie $m = 1/3$ [kg] porusza się zgodnie z równaniami $x = 0,3 \cos 3t$, $y = 0,1 \sin 3t$ (x , y – w metrach, t – w sekundach). Wyznaczyć siłę $\vec{P}$, pod której działaniem zachodzi ruch punktu i wykazać, że jest ona skierowana w stronę przeciwną do zwrotu wektora promienia wodzącego $\vec{r}$ punktu.

2. Ruch punktu materialnego masie m od pewnej chwili odbywa się po okręgu o promieniu r zgodnie z równaniem: $s = b + 2r \ln t$, gdzie b – pewna stała. Wyznaczyć siłę wypadkową działającą na punkt w funkcji czasu.

3. Suwnica porusza się ruchem jednostajnie przyspieszonym, osiągając 2 [m/s] po czasie $1,5 \text{ [s]}$ od początku ruchu. Wyznaczyć w tej chwili kąt α odchylenia liny, do której przymocowany jest ciężar $\bar{G}$ od pionu, pomijając ciężar liny.

4. Ciało podnoszone jest pionowo w górę ruchem jednostajnie przyspieszonym za pomocą dźwigu tak, że po upływie t – sekund przebywa drogę s – metrów od położenia równowagi. Wyznaczyć masę graniczną ciała, jeżeli siła rozrywająca linę wynosi $\bar{R}$.

5. Ciało o masie 2000 [kg] podnoszone jest ruchem jednostajnie przyspieszonym pionowo w górę za pomocą liny. Wyznaczyć siłę w linie, jeżeli po upływie 4 sekund ciało podniesione zostało o 8 metrów.

6. Przenośnik taśmowy podnosi rudę przy kącie pochylenia taśmy do poziomu równym α . Jaki powinien być współczynnik tarcia, aby ruda nie zsuwała się z taśmy, kiedy porusza się ona z przyspieszeniem „ a ”?

7. Punkt materialny o masie m porusza się po okręgu o promieniu r zgodnie z równaniem $s = r e^{2t}$. Wyznaczyć siłę wypadkową działającą na punkt w funkcji czasu.

8. Ruch punktu materialnego o masie $0,2 \text{ [kg]}$ odbywa się zgodnie z równaniem $x = 3 \cos 2\pi t$, $y = 4 \sin \pi t$ (x, y – w metrach, t – w sekundach). Wyznaczyć rzuty wypadkowej działającej na punkt w zależności od jej współrzędnych.

9. Kulka o masie $0,2 \text{ [kg]}$ spada pod działaniem siły ciężkości zgodnie z równaniem $x = 4,90 t - 2,45 (1 - e^{-2t})$ (x – w metrach, t – w sekundach), oś Ox skierowana jest pionowo w dół. Wyznaczyć siłę $\bar{R}$ oporu powietrza działającą na kulkę w zależności od jego prędkości $\bar{v}$, przyjmując $g = 9,8 \text{ [m/s]}$.

10. Ciało o masie m wciągane jest za pomocą wciągarki po równi pochyłej o kącie pochylenia α . Wyznaczyć siłę w linie, jeżeli bęben

wciągarki o promieniu r obraca się zgodnie z równaniem: $\varphi = \frac{1}{2} \varepsilon t^2$, (t – w sekundach, φ – w radianach),

9.2. Proste zadanie dynamiki punktu.

1. Swobodny punkt materialny o masie m porusza się po prostej z prędkością początkową $\bar{v}_0$. Na punkt działa tylko siła oporu $\bar{R}$, skierowana przeciwnie do prędkości o wartości $R = \alpha \sqrt[3]{v}$ (α – stała). Wyznaczyć czas t_1 od chwili ruszenia punktu do zatrzymania się i drogę s przebytą przez punkt.

2. Przy założeniach poprzedniego zadania wyznaczyć w zależności prędkości od przebytej odległości x , tzn. $v = v(x)$.

3. Ciało porusza się w dół po równi pochyłej o kącie α . Znaleźć czas ruchu ciała, jeżeli w chwili początkowej jego prędkość była równa zero, współczynnik tarcia $\mu = \text{const}$, a długość drogi s .

4. Na ciało o masie m znajdujące się na chropowatej poziomej płaszczyźnie w czasie t_1 sekund działa pozioma siła $\bar{Q} = \text{const}$. Wyznaczyć odległość s , jaka przebędzie ciało do chwili zatrzymania się, jeżeli współczynnik tarcia ciała o powierzchnię wynosi μ . Początkowa prędkość ciała jest równa zero.

5. Wyznaczyć równanie ruchu punktu materialnego o masie m , przyciąganego jednorodnym poziomym zmiennym polem magnetycznym, jeżeli siła tego pola $P = P_0 \sin \omega t$ (P_0 , ω – stałe). Przyjąć początkowe położenie punktu w początku układu współrzędnych, oś Ox – skierować poziomo, a oś Oy – pionowo w dół. Początkowa prędkość punktu jest równa zero.

6. Rozwiązać poprzednie zadanie dla przypadku pionowego pola magnetycznego.

7. Punkt materialny o masie m poruszający się po poziomej prostej ma w pewnej chwili prędkość $\bar{v}_0$. Wyznaczyć jej prędkość po upływie t – sekund, a także przebytą drogę s jeżeli wartość siły

oporów ruchu wynosi $R = \alpha m v^2$ (m – masa, α – stała). Zastanowić się, czy punkt zatrzyma się pod działaniem siły $\vec{R}$?

8. Siła działająca na samochód o masie m wyraża się wzorem: $R = \beta - \alpha v$ (α, β – stałe, v – prędkość). Wyznaczyć siłę $\vec{R}$ w funkcji czasu.

9. Punkt materialny o masie m jest przyciągany do nieruchomego środka (punktu) z siłą odwrotnie proporcjonalną do odległości w potęgze trzeciej między nimi, przy czym współczynnik proporcjonalności wynosi α . Znaleźć, po jakim czasie punkty się pokryją, jeżeli początkowa odległość między nimi wynosiła x_0 , a początkowa prędkość $\vec{v}_0 = 0$.

10. Punkt materialny M o masie m jest przyciągany do środka O z siłą o wartości $P = \frac{\alpha m}{x^4}$ ($x = OM$, α – stała). W chwili początkowej odległość $OM_0 = x_0$, $v_0 = 0$. Wyznaczyć prędkość punktu w chwili gdy $OM = \frac{x_0}{2}$

9.3. Odpowiedzi.

Ad.9.1. Odwrotne zadanie dynamiki punktu

Ad 1) $P = 3 \sqrt{x^2 + y^2} = 3r, \quad \vec{P} = -3(\vec{i}x + \vec{j}y) = -3\vec{r}$

Ad 2) $P = \frac{2\sqrt{5}rm}{t^2}$

Ad 3) $\alpha = 7^\circ 45'$

Ad 4) $m = \frac{Rt^2}{2s + gt^2}$

Ad 5) $S = 21,6 \cdot 10^3 \text{ [N]}$

Ad 6) $\mu > \frac{a}{g \cos \alpha} + \tan \alpha$

Ad 7) $W = 4mr e^{2t} \sqrt{1 + e^{4t}}$

Ad 8) $W_x = -4\pi^2 mx, \quad W_y = -\pi^2 my, \quad W = \pi^2 m \sqrt{16x^2 + y^2}$

Ad 9) $R = 0,4x = 0,4v$

$$\text{Ad 10) } S = m g (\sin \alpha + \mu \cos \alpha + \frac{\varepsilon \pi}{g})$$

Ad. 9.2. Proste zadanie dynamiki punktu.

$$\text{Ad 1) } t_1 = \frac{3m}{2\alpha} v_0^{\frac{2}{3}}, \quad x = \frac{3m}{5\alpha} \left[v_0^{\frac{5}{3}} - \left(U^{\frac{2}{3}} - \frac{2\alpha t}{3m} \right)^{\frac{2}{3}} \right], \quad s = \frac{3m}{5\alpha} v^{\frac{2}{3}}$$

$$\text{Ad 2) } v^{\frac{5}{3}} = v_0^{\frac{5}{3}} - \frac{5\alpha}{3m} x$$

$$\text{Ad 3) } t = \frac{2s}{g(\sin \alpha - \mu \cos \alpha)}$$

$$\text{Ad 4) } s = \frac{Q(Q-mg)}{2\mu m^2 g} t_1^2 \quad \text{Ruch jest możliwy, gdy } Q > \mu m g$$

$$\text{Ad 5) } x = \frac{P_0}{m\omega} \left(t - \frac{\sin \omega t}{\omega} \right), \quad y = \frac{g t^2}{2}$$

$$\text{Ad 6) } x = 0, \quad y = \frac{g t^2}{2} + \frac{P_0}{m\omega} \left(t + \frac{\sin \omega t}{\omega} \right)$$

$$\text{Ad 7) } v = \frac{v_0}{1 + \alpha v_0 t}, \quad s^x = \frac{1}{\alpha} \ln(1 + \alpha v_0 t)$$

$$\text{Ad 8) } R = \beta \cdot e^{\frac{-\alpha t}{m}}$$

$$\text{Ad 9) } t = \sqrt{\frac{m}{g}} x_0^2$$

$$\text{Ad 10) } v = \frac{\sqrt{14\alpha}}{x_0 \sqrt{3x_0}}$$